

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate et Educatione Civili III (2013)

Piotr Łubiński

Umiejdzynarodowiony Trybunał w Timorze Wschodnim jako przykład nowego zjawiska w sądownictwie międzynarodowym

Trybunały umiejdzynarodowione – pojęcie

Pojęcie trybunałów umiejdzynarodowionych lub hybrydowych jest pojęciem relatywnie nowym. Ich pojawienie się jest konsekwencją przyjęcia nowej filozofii odpowiedzialności jednostki za czyny popełnione przez lub na rzecz państwa. Od momentu powstania trybunału norymberskiego zasadą staje się przekonanie, iż jednostka ponosi odpowiedzialność za najpoważniejsze naruszenia prawa międzynarodowego. Zasadą powinno być, że wymierzanie sprawiedliwości ma miejsce w kraju, gdzie zbrodnie zostały popełnione. Jednak lokalne, krajowe sądy nie zawsze mogą lub są w stanie ponieść ciężar przeprowadzenia rozliczenia z najpoważniejszych zbrodni prawa międzynarodowego.

Trybunały hybrydowe, umiejdzynarodowione są to „ciała sądowe, mające mieszaną strukturę na różnych poziomach, tj. sędziów międzynarodowych i sędziów krajowych, prokuratorów”¹ itp. Ponadto częścią powołanego trybunału mogą być organy sądowe zainteresowanego państwa². Jako element składowy definicji podaje się również, iż trybunał musi pełnić funkcje karne i być powołany, by sprostać sytuacji tymczasowej³.

Obecnie istnieją cztery trybunały tego typu, są to: Specjalny Trybunał dla Sierra Leone (STSL, Special Court for Sierra Leone), Specjalne Panele dla Kosowa (SPK, International Judges and Prosecutors Programme in Kosovo), Nadzwyczajne Izby w Kambodży (Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia), Izba do Spraw Zbrodni Wojennych w Bośni i Hercegowinie (ISZW, War Crimes Chamber for Bosnia and Herzegovina). Omawiany trybunał czy też Specjalne Panele dla Timoru Wschodniego (SPTW, The Special Panels for Serious Crimes in East Timor) zakończyły swoją działalność w maju 2005 roku.

¹ L. Condorelli, T. Boutruche, *Internationalized Criminal Courts: Are they necessary?*, [in:] *Internationalized Criminal Courts: Sierra Leone, East Timor, Kosovo and Cambodia*, ed. C.P.R. Romano, J.K. Kleffner, A. Nollkaemper, Oxford 2004, s. 428–430.

² A. Cassese, *International Criminal Law*, Oxford 2003, s. 343.

³ L. Condorelli, T. Boutruche, dz. cyt., s. 428–430.

Historia konfliktu

Timor Wschodni przez blisko 500 lat był portugalską kolonią. Na początku XVI wieku kolonizatorzy portugalscy podbili tereny wchodzącego w skład Archipelagu Malajskiego w tym obszar Timoru. W wyniku walki o wpływy pomiędzy Królestwem Holandii a Portugalią w XIX wieku doszło do podziału wyspy Timor na część wschodnią i zachodnią⁴. Po drugiej wojnie światowej tzw. Wschodnie Indie Holenderskie uzyskały niepodległość i stały się Indonezją, a Wschodni Timor podlegał portugalskiej zależności kolonialnej do 1974 roku⁵.

W 1960 roku ONZ, w oparciu o rozdział XI Karty Narodów Zjednoczonych, zdecydowała o przekazaniu Timoru jego mieszkańcom, umieszczając go na liście obszarów, które nie mogą rządzić się samodzielnie. Rząd Portugalii po przewrocie w 1974 roku, tzw. rewolucji goździków, zaakceptował tę sytuację, rezygnując z kolonialnych roszczeń. Tuż przed wycofaniem się Portugalczyków powstała skomplikowana sytuacja polityczna. Z jednej strony część partii politycznych chciała zakrojonej na szeroką skalę współpracy z Portugalią, inne widziały przyszłość Timoru w sojuszu z Indonezją. Przedstawicielem frontu współpracy z Portugalią była Demokratyczna Unia Timoru (UDT – Democratic Union of Timor), drugą ważną partią była wspierająca ideę współpracy z Indonezją partia APODETI (Timorese Popular Democratic Association), trzecim graczem była niepodległościowa partia FRETILIN. Po wybuchu walk pomiędzy tymi partiami administracja portugalska zaczęła wspierać ideę przyłączenia Timoru do Indonezji⁶. Po wycofaniu się Portugalczyków do Timoru Wschodniego wkroczyły 7 grudnia 1975 roku siły indonezyjskie. Organizacja Narodów Zjednoczonych nigdy nie zaakceptowała zajęcia Timoru Wschodniego jako 27 prowincji i nadal uznawała Timor za terytorium niezależne od Indonezji. Doprowadziło to do uznania, iż proces dekolonizacyjny się nie zakończył, co znalazło potwierdzenie w stanowisku wyrażonym w rezolucjach 384/1975 i 386/1976 RB ONZ.

Indonezyjska dominacja oznaczała prześladowania ludności lokalnej. W wyniku 25-letniej okupacji zginęło blisko 200 tys. mieszkańców Timoru. Liczba ta stanowiła jedną trzecią jego populacji. Armia indonezyjska w trakcie działań skierowanych na zwalczanie lokalnego ruchu oporu stosowała napalm i środki chemiczne typu agent Orange. W obronie mieszkańców Timoru walkę zbrojną toczyła partyzantka niepodległościowa FALINTIL⁷.

W ramach zwalczania ruchu oporu siły indonezyjskie dopuszczały się masowych naruszeń praw człowieka. Prowadzono akcję przymusowych sterylizacji,

⁴ M. Schlicher, A. Flor, *Historical and political Background to the Conflict in East Timor*, [in:] *New Approaches in International Criminal Justice: Kosovo, East Timor, Sierra Leone and Cambodia*, ed. K. Ambos, M. Othman, Freiburg 2003, s. 73.

⁵ Tamże, s. 74.

⁶ Tamże, s. 74.

⁷ FALINTIL – formacja ta została utworzona z pozostałości armii portugalskiej w Timorze; więcej na ten temat J.G. Taylor, *Indonesia's Forgotten War: The Hidden History of East Timor*, London 1991, s. 79–91.

przesiedleń, zdarzały się przypadki gwałtów czy tortur członków ruchu oporu. W 1991 roku siły indonezyjskie dopuściły się masakry osób protestujących w trakcie ceremonii pogrzebowej w Dili, co doprowadziło do nasilenia akcji odwetowych ruchu oporu⁸.

Pomimo powtarzających się naruszeń praw człowieka społeczność międzynarodowa nie była w stanie wymusić na rządzie Indonezji zmiany polityki w Timorze Wschodnim⁹. Poparcie mocarstw zachodnich dla wojskowej władzy prezydenta Suharto wynikało z sytuacji geopolitycznej w regionie. Prezydent Suharto zwalczał partyzantkę w Timorze, głosząc hasła o wydźwięku antykomunistycznym. Po wycofaniu się sił amerykańskich z Wietnamu po upadku Sajgonu, w atmosferze zimnej wojny, prezydent Suharto stał się głównym beneficjentem pomocy amerykańskiej w regionie¹⁰.

Czynnikiem, który doprowadził do zmian w polityce światowej, było załamanie na rynkach ekonomicznych u schyłku lat 90. XX wieku. Kryzys ekonomiczny, który dotknął Azję południowo-wschodnią w 1998 roku, nie tylko zachwiał gospodarką w regionie, ale również zachwiał pozycją rządu w Jakarcie. Wydarzenie te zmusiły rząd Suharto do przeprowadzenia demokratyzacji kraju. W wyniku przemian w 1999 roku udało się przeprowadzić referendum nad statusem Timoru Wschodniego pod nadzorem ONZ¹¹. Pomysł przeprowadzenia referendum nad niepodległością Timoru nie zyskał jednak poparcia w indonezyjskich kręgach wojskowych. Wojsko indonezyjskie i proindonezyjska administracja w miesiącach poprzedzających referendum prowadziły działania przeciwko timorskim organizacjom głoszącym hasła niepodległościowe. Głównym instrumentem tej polityki były proindonezyjskie bojówki, które miały zwalczać opozycję¹². W trakcie nadzorowanego przez ONZ referendum miały miejsce masakry, przymusowe przesiedlenia i zbrodnie wojenne popełniane przez siły zbrojne Indonezji i bojówki¹³.

Po wygaśnięciu walk i w celu zapobieżenia kolejnym ONZ utworzyła misję na obszarze Timoru Wschodniego. Rada Bezpieczeństwa ONZ powołała Międzynarodowe Siły dla Timoru Wschodniego (International Force for East Timor – INTERFET).

⁸ Więcej na ten temat M. Sissons, *From One Day to Another: Violation of Women's Reproductive and Sexual Rights in East Timor*, East Timor Human Rights Centre, Melbourne 1997.

⁹ Open Society Initiative and Coalition for International Justice, *Unfulfilled Promises: Achieving Justice for Crimes Against Humanity in East Timor*, 2004, s. 15–16. http://pdc.ceu.hu/archive/00005690/01/Unfulfilled_Prom.pdf [02.05.2011].

¹⁰ M. Schlicher, A. Flor, op cit., s. 75.

¹¹ D. Greenless, R. Garran, *Deliverance: The Inside Story of East Timor's Fight for Freedom*, Sydney 2002.

¹² Tj. CNRT (Narodowa Rada Timorskiego Ruchu Oporu, National Council of Timorese Resistance) włączając FRETILIN, a także inne grupy (za: P. Bartu, *The Militia, the Military and the People of Bobonaro District, in Guns and Ballot Boxes: East Timor's Vote for Independence*, Monash Papers on Southeast Asia; No. 54, red. V. Kingsbury, Monash Asia Institute 2000.

¹³ Ch.W. Ling, *Forgiveness and punishment in post-conflict Timor*, "UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs" 2005, vol. 10, s. 298.

Misja ta została zastąpiona 11 czerwca 1999 roku misją United Nations Transitional Administration for East Timor (UNTAET), powołaną na mocy rezolucji RB ONZ nr 1246¹⁴. W ramach nadanego mandatu misja miała zająć się zakończeniem walk oraz stworzeniem mechanizmu, który doprowadzi do osądzenia odpowiedzialnych za zbrodnie popełnione w trakcie walk¹⁵. Misji nadano bardzo szerokie uprawnienia, porównywalne z tymi, które posiadała ONZ w Kosowie. Na funkcję specjalnego reprezentanta został wyznaczony doświadczony dyplomata ONZ Sergio Vieira de Mello¹⁶.

Do głównych zadań misji należało przywrócenie porządku, rozbrojenie niepodległościowej partyzantki FALINTIL, przeprowadzenie niezależnych wyborów, a także ułożenie stosunków z Indonezją. Do momentu wyborów misja ONZ była traktowana jako faktyczny rząd Timoru¹⁷. W wyniku przeprowadzonych wyborów władzę objął przywódca FRETILIN Xanana Gusmão, zaś wybrane w wyborach zgromadzenie narodowe uchwaliło konstytucję¹⁸. 20 maja 2002 roku o północy Sekretarz Generalny ONZ Kofi Annan ogłosił niepodległość Timoru Wschodniego.

Powołanie Specjalnych Paneli

Po wycofaniu się wojsk indonezyjskich mieszkańcy Timoru Wschodniego zaczęli się domagać ustanowienia międzynarodowego trybunału o charakterze *ad hoc*. Ich żądania znalazły poparcie w stanowisku Komisji ds. Badania Faktów ONZ. Działania ONZ uzupełniało powołanie Międzynarodowej Komisji Śledczej (MKŚ). Jej celem było zbadanie przypadków naruszenia praw człowieka w okresie przed-referendalnym¹⁹. Trzecim elementem była Indonezyjska Komisja Praw Człowieka (KPCz, Indonesian Human Rights Commission). Jej celem było zbadanie naruszeń praw człowieka z perspektywy indonezyjskiej. Takie podejście było wyrazem dwutorowości działań, współpracy obu stron konfliktu. W założeniu miało to sprzyjać procesowi pojednania. Oba zespoły (MKŚ i KPCz) uznały, iż w toku konfliktu miały miejsce zbrodnie wojenne oraz powtarzające się naruszenia praw człowieka²⁰. Powyższe zostało potwierdzone wynikami prac międzynarodowej komisji.

¹⁴ E. Harper, *Delivering justice in the wake of mass violence: new approaches to transitional justice*, "Journal of Conflict & Security Law" 2005, vol. 10, s. 153.

¹⁵ D. Cohen, „Hybrid” justice in the East Timor, Sierra Leone, and Cambodia: “Lessons Learned” and prospects for the future, “Stanford Journal of International Law” 2007, Vol. 43, s. 8.

¹⁶ 1272, UN Doc. S/RES/1272, Oct. 25, 1999.

¹⁷ S. Chesterman, *East Timor in Transition: Self-Determination, State-Building and the United Nations*, “International Peacekeeping” 2002, vol. 9, s. 45–76.

¹⁸ B. Kondoch, *The United Nations Administration of East Timor*, “Journal of Conflict & Security Law” 2001, Vol. 6, s. 245 i nast.

¹⁹ Commission on Human Rights Resolution 1999/S-4/1, Sept. 1999.

²⁰ Special Rapporteur of the Commission on Human Rights on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions, Special Rapporteur of the Commission on the Question of Torture and Special Rapporteur of the Commission on Violence against Women, Its Causes and Con-

Międzynarodowa komisja w toku swych prac ustaliła, iż istnieją wystarczające dowody, że armia indonezyjska brała udział w działaniach grup paramilitarnych w stopniu, w którym można przypisać jej przywództwo. W związku z powyższym przyjęto, że rząd Indonezji ponosi odpowiedzialność za zbrodnie popełnione na terenie Timoru Wschodniego²¹.

W oparciu o zebrane dowody misja ONZ-owska podjęła próbę stworzenia mechanizmu sądowego, który umożliwiłby sądenie podejrzanych o zbrodnie popełnione w toku konfliktu zbrojnego. UNTAET próbował jednocześnie stworzyć zarówno sądownictwo powszechne, jak i umiędzynarodowiony mechanizm, który osądzi zbrodnie wojenne. W tym celu powołano Specjalne Panele dla Sądu Okręgowego w Dili (Special Panels of the Dili District Court)²². W skład Paneli mieli wchodzić sędziowie krajowi i międzynarodowi. Jednocześnie sędziowie międzynarodowi mieli zasiadać w Sądzie Apelacyjnym, który miał rozpatrywać odwołania od sądów powszechnych i Specjalnych Paneli²³. Miało to służyć stworzeniu akceptowalnego poziomu orzeczniczego oraz zunifikowanej bazy orzeczeń mających również wymiar edukacyjny. Negatywnie na funkcjonowanie Specjalnych Paneli wpływało już od początku to, iż idea sądownictwa hybrydowego nie została skonsultowana z lokalnymi sędziami i środowiskami prawniczymi. Pomysł powołania instrumentu hybrydowego bez konsultacji został wrogo przyjęty przez timorskich prawników²⁴. Brak konsultacji społecznych położył się cieniem nad ideą trybunału umiędzynarodowionego, podobnie jak brak środków potrzebnych do sfinansowania jego funkcjonowania²⁵.

Model Specjalnych Paneli o charakterze hybrydowym był inspirowany propozycją ONZ stworzenia ich w innych miejscach, tj. w Kosowie i Kambodży. Powstał jednak problem, gdyż ani w Kosowie, ani w Kambodży propozycja ONZ nigdy nie została zrealizowana²⁶.

Kolejnym problemem związanym z powołaniem sądownictwa umiędzynarodowionego w Timorze Wschodnim było to, iż podobnie jak w Kosowie brak było

sequences wchodzący w skład raportu przekazanego Sekretarzowi Generalnemu ONZ – UN Doc. A/54/660 (1999).

²¹ S.h Linton, *New Approaches to International Justice in Cambodia and East Timor*, "International Review of the Red Cross" 2002, Vol. 84, s. 105.

²² Regulation on the Establishment of Panels with Exclusive Jurisdiction over Serious Criminal Offences, June 6, 2000, UNTAET/REG/2000/15.

²³ S. Linton, dz. cyt., s. 122–180.

²⁴ Tamże, s. 122–180.

²⁵ Report on the Joint Mission to East Timor Undertaken by the Special Rapporteur of the Commission on Human Rights on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions, the Special Rapporteur of the Commission on the Question of Torture and the Special Rapporteur of the Commission on Violence against Women, Its Causes and Consequences, in Accordance with Commission Resolution 1999/S- 4/1 of 27, wrzesień 1999, UN Doc. A/54/660, grudzień 1999.

²⁶ E. Harper, *Delivering justice in the wake of mass violence: new approaches to transitional justice*, "Journal of Conflict & Security Law" 2005, Vol. 10, s. 155.

jednolitej struktury państwowej, która mogła być stroną do podpisania umowy ustanawiającej trybunał. Kraj był niemalże całkowicie zniszczony. Około 70% budynków administracji rządowej było częściowo lub całkowicie zniszczonych, a wykształceni prawnicy uciekli z kraju²⁷. Powyższe zmusiło istniejącą władzę, czyli UNTAET, do samodzielnego działania²⁸.

Specjalne Panele wraz z umieędzynarodowioną prokuraturą zostały powołane w połowie 2000 roku. Stworzono w ten sposób umieędzynarodowiony instrument nazywany Serious Crimes Process. Podstawą prawną działania prokuratury i sądu były regulacje 2000/11 i 2000/15²⁹. Od początku wielkim wyzwaniem dla Specjalnych Paneli była konieczność osądzenia zbrodni popełnionych nie tylko w okresie przedreferendalnym, ale również zbrodni popełnionych w toku okupacji indonezyjskiej. Wzbudziło to spory w środowisku prawniczym. Statut MTK, do którego odwoływała się regulacja 2000/15, nie przewidywał działań o charakterze retroaktywnym. Przykładem tematu spornego była kwestia odpowiedzialności za tortury. Działania spełniające przesłanki tortur nie obejmowały działań podejmowanych przez osoby prywatne. Takie działania miały miejsce w latach 70. i 80. Regulacja 2000/15 złączyła dwie definicje tortur: zawartą w statucie Międzynarodowego Trybunału Karnego oraz przewidzianą przez konwencję ONZ o zapobieganiu tortur z 1984 roku³⁰.

Kolejnym problemem był fakt, że prawo indonezyjskie w treści art. 51 kk znajdowało rozkaz przełożonego jako podstawę wyłączającą odpowiedzialność. Stało to w sprzeczności z treścią regulacji 2000/15, która określała rozkaz jedynie jako czynnik łagodzący odpowiedzialność karną.

Sędziowie zasiadający w Panelach i sędziowie krajowi powoływani byli z rekomendacji Przejściowej Komisji Sądownictwa (Transitional Judicial Services Commission) przez UNTAET³¹. Zasady powołania były niejasne i przez większość okresu funkcjonowania sądu tylko jeden z dwóch Paneli był obsadzony w stopniu zapewniającym stałe funkcjonowanie³². Proces rekrutacji był standardowym naborem na misje pokojowe ONZ (bez szukania kandydatów o szczególnych predyspozycjach do pełnienia tego typu funkcji). Pula kandydatów została jeszcze bardziej ograniczona przez wymóg znajomości języka portugalskiego i pochodzenie z krajów, w których obowiązuje system prawa kontynentalnego (co było wynikiem nacisków ministerstwa

²⁷ H. Strohmeyer, *Making Multi-Lateral Interventions Work: The UN and the Creation of Transitional Justice Systems in Kosovo and East Timor*, "Fletcher Forum of World Affairs" 2001, Vol. 25, s. 118.

²⁸ S. Linton, dz. cyt.

²⁹ UNTAET Regulation No. 2000/11 on the Organization of Courts in East Timor (z 6 marca 2000 r.), UNTAET/GAZ/2000/Add.1 (Regulation 2000/11); and UNTAET Regulation No. 2000/15 on the Establishment of Panels with Exclusive Jurisdiction over Serious Criminal Offences, UNTAET/REG/2000/15, UNTAET/GAZ/2000/Add. 3, 99 (Regulation 2000/15).

³⁰ S. Linton, dz. cyt., s. 109.

³¹ UNTAET/Reg/1999/3, Dec. 3, 1999.

³² C. Reiger, M. Wierda, *The Serious Crimes Process in Timor-Leste: In Retrospect International Center for Transitional Justice, Prosecutions case studies series*, March 2006, s. 14.

sprawiedliwości Timoru Wschodniego). W efekcie zatrudniono sędziów z niewielkim doświadczeniem. Wielu z nich w przeszłości zasiadało w sądach niskich instancji, a część nawet nie sądziła spraw karnych. Żaden z sędziów nie miał uprzedniego doświadczenia w zakresie sądenia w oparciu o prawo międzynarodowe humanitarne (pomimo iż był to jeden z wymogów stawianych przy przyjęciu do pracy)³³.

Sąd Apelacyjny zmagął się z jeszcze większymi problemami. W wyniku problemów z obsadzeniem sędziów nie sądził odwołań od sądów niższej instancji. Co więcej, wprowadził również ograniczenia w zakresie rozpatrywania odwołań w najpoważniejszych sprawach karnych³⁴.

Sąd – struktura

W oparciu o regulację UNTAET 2000/15 w skład Specjalnego Panelu orzekającego wchodziło dwóch sędziów międzynarodowych i jeden sędzia krajowy³⁵. W instancji odwoławczej również zasiadało dwóch sędziów międzynarodowych i jeden krajowy, za wyłączeniem spraw o szczególnej wadze lub skomplikowaniu, kiedy w składzie zasiadało trzech sędziów międzynarodowych i dwóch krajowych³⁶. Niezależność sędziów została potwierdzona w Zarządzeniu regulującym organizację sądownictwa³⁷. W zakresie jurysdykcji terytorialnej Sąd Okręgowy w Dili posiadał jurysdykcję wobec czynów popełnionych na terenie całego kraju³⁸. W zakresie jurysdykcji przedmiotowej Specjalne Panele obejmowały swym działaniem te same czyny, które podlegały jurysdykcji prokuratury, tj. ludobójstwo, zbrodnie wojenne, zbrodnie przeciwko ludzkości, zabójstwa, przestępstwa o charakterze seksualnym, tortury³⁹.

Prokuratura w Timorze Wschodnim – struktura oskarżenia

Głównym zadaniem Jednostki ds. Najpoważniejszych Zbrodni (SCU) było prowadzenie dochodzeń i oskarżanie osób podejrzanych o zbrodnie wojenne przed sądem. Tym sądem była umiędzynarodowiona instytucja, tj. Specjalne Panele ds.

³³ Amnesty International and JSMP, *Justice for Timor-Leste: The Way Forward*, April 2004, s. 11.

³⁴ M. Hirst, H. Varney, *Justice Abandoned? An Assessment of the Serious Crimes Process in Timor-Leste*, June 2005, www.ictj.org, s. 21.

³⁵ Sekcja 22.1 Zarządzenia ustanawiającego Specjalne Panele posiadające wyłączną jurysdykcję w stosunku do najpoważniejszych przestępstw (*Regulation on the Establishment of Panels with Exclusive Jurisdiction over Serious Criminal Offences*), 6 czerwiec 2000, UNTAET/REG/2000/15.

³⁶ Sekcja 22.2 Zarządzenia ustanawiającego Specjalne Panele..., UNTAET/REG/2000/15.

³⁷ Sekcja 2.1 Zarządzenia regulującego organizację sądownictwa (*Regulation No. 2000/11, On the Organization of Courts in East Timor*), UNTAET/REG/2000/11.

³⁸ Sekcja 7.3 Zarządzenia regulującego organizację sądownictwa..., UNTAET/REG/2000/11.

³⁹ Sekcja 1.3 Zarządzenia ustanawiającego Specjalne Panele posiadające wyłączną jurysdykcję w stosunku do najpoważniejszych przestępstw (*Regulation on the Establishment of Panels with Exclusive Jurisdiction over Serious Criminal Offences*) nr 2000/15.

Najpowaźniejszych Zbrodni w Dili. Jednostka SCU została ulokowana w ramach struktury Prokuratury Generalnej Timoru Wschodniego. Prokuratura Krajowa została podzielona na dwa wydziały: Wydział Przestępczości Pospolitej i Wydział ds. Najpowaźniejszych Zbrodni. Funkcje szefa Jednostki ds. Najpowaźniejszych Zbrodni pełnił Zastępcza Prokuratora Generalnego⁴⁰. Jednostka ds. Najpowaźniejszych Zbrodni została wyłączona z jednostki Judicial Affairs Office and a Human Rights Unit, która stanowiła część misji ONZ-owskiej UNTAET. Prokuratura i Sąd stanowiły formę hybrydy utworzonej w oparciu o komponent lokalny i ONZ-owski⁴¹.

Powoływanie do służby prokuratorów wspierała utworzona na mocy rezolucji ONZ nr 1999/3 Przejściowa Komisja Sądownicza (Transitional Judicial Service Commission). Do zadań komisji należało między innymi proponowanie kandydatów na stanowiska prokuratorskie. Prokuratorzy powoływani byli przez Specjalnego Reprezentanta Sekretarza Generalnego ONZ po konsultacji z przedstawicielami organizacji obywatelskich Timoru Wschodniego na okres sześciu miesięcy. Powyższa zasada nie znajdowała zastosowania do sędziów i prokuratorów lokalnych. W celu zapewnienia ich bezstronności po okresie próbnym sędziowie i prokuratorzy miejscowi byli nominowani dożywotnio⁴².

Zarówno powołanie Specjalnych Paneli Sądowych, jak i Specjalnej Jednostki ds. Najpowaźniejszych Zbrodni nie było procesem zaplanowanym. Było raczej serią decyzji *ad hoc* w sytuacjach kryzysowych. W rezultacie prokuratura (Specjalna Jednostka – Special Crimes Unit) oraz sąd (Specjalne Panele) nie były połączone instytucjonalnie, jak np. miało to miejsce w Sierra Leone. Specjalna jednostka SCU funkcjonowała jako *quasi*-odrębny byt⁴³.

Specjalna Jednostka (SCU) została podzielona na cztery zespoły prowadzące postępowanie przygotowawcze zajmujące się poszczególnymi regionami kraju. W skład poszczególnych zespołów wchodziłi prokuratorzy międzynarodowi, personel sądowy, specjaliści kryminalistyki oraz osoby zajmujące się programem ochrony świadków. Zespoły objęły swym zakresem działalności wszystkie 13 dystryktów kraju. Siedzibą zespołów były miejscowości Dili, Maliana, Oecussi i Manufahi⁴⁴.

⁴⁰ D. Cohen, dz. cyt., s. 9. Stanowisko prokuratora obsadzane było w oparciu o krótkie kontrakty, co nie gwarantowało jednolitości i spójności prac prokuratora. Częste zmiany prokuratorów wpływały w szczególności na zmiany ogólnej koncepcji, kogo mają dotyczyć postępowania. Część prokuratorów opowiadała się za sądem wszystkich podejrzanych, inni zaś chcieli skoncentrować się na najważniejszych sprawcach. Stanowisko to zajmowali kolejno: Jean Luis Gillisen (lipiec 2001–styczeń 2002), Siri Frigaard (styczeń 2002–kwiecień 2003), Essa Faal (kwiecień–październik 2003), Nicholas Kounjian (październik 2003–luty 2005), Carl De Faria (luty–maj 2005).

⁴¹ Tamże, s. 9.

⁴² *The future of the Serious Crimes Unit report*, Judicial System Monitoring Program, Dili, East Timor, January 2004, s. 10.

⁴³ C.P.R. Romano, *The Judges and Prosecutors of Internationalized Criminal Courts and Tribunals*, [in:] *Internationalized Criminal Courts...*, s. 264.

⁴⁴ C. Reiger, M. Wierda, *The Serious Crimes Process in Timor-Leste: In Retrospect*, International Center for Transitional Justice, *Prosecutions case studies series*, 2006, s. 13.

Zakres działania Specjalnej Jednostki – jurysdykcja

Zakres działania Specjalnej Jednostki (SCU) obejmował analogicznie do Specjalnych Paneli najpoważniejsze zbrodnie⁴⁵. Regulacje UNTAET zostały w tym zakresie wsparte art. 160 Konstytucji Timoru Wschodniego, który stanowi, iż „czyny popełnione w okresie od 25 kwietnia 1974 r. do 31 grudnia 1999 r., które mogą być uznane za zbrodnie przeciwko ludzkości, ludobójstwo lub zbrodnie wojenne, winny być przedmiotem postępowania sądowego przed sądem krajowym lub międzynarodowym”⁴⁶. Zakres przedmiotowy SCU obejmował również przestępstwa na tle seksualnym. Postępowania w tego rodzaju sprawach zostały ograniczone do czynów popełnionych pomiędzy 1 stycznia a 25 października 1999 roku⁴⁷. W zakresie wymienionych powyżej zbrodni Specjalne Panele i SCU miały wyłączną jurysdykcję⁴⁸.

Postępowania przygotowawcze i akty oskarżenia SCU wносиła od grudnia 2000 do maja 2005 roku. W toku prowadzonych spraw wniosła 95 aktów oskarżenia przeciwko 440 osobom⁴⁹. Sprawy, w których SCU wniosła akt oskarżenia, miały co do zasady mieć charakter priorytetowy ze względu na ciężar gatunkowy i wagę osądzonych osób⁵⁰. Prokuratorze udało doprowadzić się do skazania 84 osób. Nie udało się doprowadzić przed sąd 339 podejrzanych ze względu na to, iż nie zdołano ustalić ich miejsca pobytu. Przyjmuje się, iż podejrzani uciekli do Indonezji⁵¹.

Specjalne Panele i SCU zakończyły swą misję w maju 2005 roku⁵². Faktycznie przeprowadzono 55 postępowań zakończonych 84 wyrokami skazującymi i trzema uniewinnieniami. Większości oskarżonych nie udało się doprowadzić przed sąd w związku z oporem strony indonezyjskiej do przekazywania oskarżonych do osądzenia w Timorze⁵³.

⁴⁵ *Office of the Deputy General Prosecutor for Serious Crimes Timor Leste*, Serious Crimes Unit z 30 kwietnia 2008 r., http://socrates.berkeley.edu/~warcrime/Serious%20Crimes%20Unit%20Files/all_documents/SCU%20Updates/SCU%20Update-English%2030%20April%202004.pdf [02.05.2012].

⁴⁶ Punkt 1.3 Regulacji nr 2000/15: *On the establishment of Panels with exclusive jurisdiction over serious criminal offences*, UNTAET/reg/2000/15, 6 lipca 2000 r.

⁴⁷ Tekst Konstytucji Timoru Wschodniego – zob. <http://www.etan.org/etanpdf/pdf2/constnfen.pdf> [02.05.2012].

⁴⁸ Punkt 2.3 Regulacji UNTAET nr 2000/15.

⁴⁹ Punkt 2.1 Regulacji UNTAET nr 2000/11.

⁵⁰ M. Hirst, H. Varney, *The TNI and East Timor policy*, [in:] *Out of the Ashes: Destruction and Reconstruction of East Timor*, ed. J.J. Fox, D.B. Soares, Canberra 2003, s. 141–167, 159–160.

⁵¹ *Overview of the Timor Leste Justice Sector*, Judicial System Monitoring Programme, 2005, s. 30.

⁵² UN Doc S/2005/458, Annex II, Report to Secretary-General of the Commission of Experts to Review the Prosecution of Serious Violations of Human Rights in Timor-Leste (then East Timor) in 1999, z 25 maja 2005 r., par. 48.

⁵³ Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1543 z maja 2004 r.

Obrona

Celem zapewnienia równych szans oskarżonym przez Specjalną Jednostkę SCU powołano specjalny zespół obrońców składający się na tzw. Defense Lawyers Unit. W skład zespołu obrońców wchodziłi adwokaci międzynarodowi i krajowi. Jeśli chodzi o prawników krajowych, ich wybór oparty był na selekcji negatywnej. Osoby, które nie dostały się do Prokuratury lub nie zostały wybrane na sędziów, zostawały adwokatami⁵⁴. Jednostka została powołana w 2002 roku. Zespół obrońców koordynowany był przez United Nations Mission of Support in Timor-Leste (UNMISSET), następcę ONZ-owskiej misji UNTAET⁵⁵.

Komisja Poznania, Prawdy i Pojednania

Komisja Poznania, Pojednania i Prawdy (Commission for Reception, Truth and Reconciliation in East Timor)⁵⁶ miała uzupełniać działania sądowe podejmowane zarówno w Timorze, jak i w Indonezji. Komisja została powołana do życia zarządzeniem ONZ nr 2001/10 z 13 lipca 2001 roku⁵⁷. Do zadań komisji należało między innymi: udokumentowanie naruszeń praw człowieka, które miały miejsce w toku konfliktu w Timorze Wschodnim, ustalenie prawdy odnośnie do naruszeń praw człowieka, które miały miejsce w trakcie konfliktu, ukazywanie mechanizmów działań organów państwowych i pozapaństwowych, które prowadziły do naruszeń praw człowieka. Ponadto do zadań Komisji należało promowanie rekonyliacji i procesów mających na celu przywrócenie godności ofiarom, przywracanie winowajców do społeczności, z których się wywodzą, promowanie praw człowieka⁵⁸. Co istotne, w odróżnieniu od Sądu w Dili i SCU, Komisja miała być instytucją w pełni zarządzaną przez mieszkańców Timoru Wschodniego⁵⁹.

Uczestnikami postępowań przed Komisją Poznania, Pojednania i Prawdy mogły być osoby podejrzewane o przestępstwa mniejszej wagi, takie jak podpalenia czy kradzież. Z postępowania wyłączone były osoby podejrzewane o czyny, które skutkowały śmiercią lub zranieniem ofiary⁶⁰. Aby dana osoba mogła zeznawać przed

⁵⁴ A. Girginov, *Extradition from Indonesia to East Timor and Serious Crimes Process in East Timor*, "East Timor Law Journal" 2006, Vol. 3, s. 2.

⁵⁵ S. Katzenstein, *Hybrid Tribunals: Searching for Justice in East Timor*, "Harvard Human Rights Journal" 2003, Vol. 16, s. 263.

⁵⁶ D. Cohen, *Justice on the cheap revisited: the failure of the Serious Crimes trials in East Timor*, "Asia Pacific Issues" 2007, Vol. 80, s. 4.

⁵⁷ Rozporządzenie ONZ nr 2001/10 ustanawiające Komisję Poznania, Pojednania i Prawdy w Timorze Wschodnim (On the Establishment of a Commission for Reception, Truth and Reconciliation in East Timor), UNTAET/REG/2001/10.

⁵⁸ Często spotyka się również portugalską wersję nazwy komisji, tj. Comissão de Acolhimento, Verdade, e Reconciliação – CAVR.

⁵⁹ Art. 3 Zarządzenia UNTAET/REG/2001/10.

⁶⁰ E. Harper, *Delivering justice in the wake of mass violence: new approaches to transitional justice*, "Journal of Conflict & Security Law" 2005, Vol. 10, s. 156.

Komisją Poznania, Pojednania i Prawdy, musiała złożyć pisemne oświadczenie do Specjalnej Jednostki SCU. Biuro Prokuratora podejmowało ostateczną decyzję, czy postępowanie w stosunku do danej osoby winno być objęte działaniem Prokuratury, czy też osoba ta może zeznawać przed Komisją⁶¹.

Powyższe rozwiązanie spowodowało niskie zainteresowanie Komisją, ze względu na obawę, że zostanie się objętym działaniem Prokuratury. Należy dodać, iż szereg osób, również tych podejrzanych o najpoważniejsze zbrodnie, nie zostało w ogóle objętych postępowaniem, zarówno przed Specjalnymi Panelami, jak i Komisją⁶². Prace Komisji zakończyło wydanie raportu w listopadzie 2005 roku.

Trybunał *ad hoc* Praw Człowieka w Jakarcie

Celem odpowiedzi na zarzuty społeczności międzynarodowej na powtarzające się naruszenia praw człowieka w trakcie operacji wojsk indonezyjskich w Timorze strona indonezyjska powołała Trybunał *ad hoc* Praw Człowieka w Jakarcie (Ad Hoc Human Rights Court in Jakarta). Trybunał ten, administrowany wyłącznie przez stronę indonezyjską, miał być odpowiedzią na Specjalne Panele w Dili. Trybunał spotkał się z powszechną krytyką, ze względu na jego skrajne upolitycznienie. Jako przykład można podać przypadek majora generała Adama Damiri – podczas jego procesu prokurator pod koniec postępowania wycofał się z większości zarzutów. Sędziowie w toku postępowań byli ustnie obrażani i poniżani. Zdarzało się, iż w trakcie posiedzenia sądu na salę sądową wchodził żołnierz i krzyczył na sędziów⁶³. Większość uczestników postępowania zostało uniewinnionych, a skazani, często otrzymywali kary poniżej ustawowego zagrożenia przewidzianego przez indonezyjski kodeks karny. Słabość procesów sądowych pogłębiało niewielkie zaangażowanie Prokuratury, co kładło się cieniem na całość procesu⁶⁴. W swym wymiarze proces przed Sądem w Jakarcie był równie niechlubny, jak procesy lipskie po pierwszej wojnie światowej.

Ocena działania

Specjalne Panele ds. Najpoważniejszych Zbrodni zakończyły swoją działalność w maju 2005 roku. Do tego czasu przeprowadzono 55 procesów zakończonych wyrokami skazującymi dla 84 osób. Trzy osoby uniewinniono⁶⁵. Ponadto działająca w tym samym czasie Komisja Pojednania i Prawdy zorganizowała 736 przesłuchań. Komisja zakończyła swoją pracę, przedstawiając 31 października 2005 roku raport

⁶¹ C. Reiger, M. Wierda, dz. cyt., s. 40.

⁶² Tamże, s. 40.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ D. Cohen, *Intended to Fail, The Trials Before the Ad Hoc Human Rights Court in Jakarta*, International Center for Transitional Justice, *Prosecutions case studies series*, August 2003, s. vii.

⁶⁵ Tamże, s. viii.

końcowy⁶⁶. Na wynik, który wydaje się imponujący, kładzie się cieniem fakt, że ponad 300 osób, objętych oskarżeniem nie udało się postawić przed sądem⁶⁷.

Generalna ocena trybunału w Timorze Wschodnim nie wypadła najlepiej. Podstawowym problemem, z którym borykał się Trybunał (Special Panels) i Prokuratura (Special Crime Unit), był brak ludzi i środków. W 2005 roku na stałe w Prokuraturze zatrudnionych było tylko 70 osób⁶⁸. Jako przykład wpływu niewielkiej liczby personelu na postępowania można podać proces w sprawie *Victor Manuel Alves*. Prokuratura nie była w stanie udowodnić mu winy ze względu na niemożność przeprowadzania dowodu dotyczącego trajektorii pocisku. Wynikało to z faktu, iż w tym czasie Prokuratura nie posiadała biegłego sądowego w tym zakresie⁶⁹. Jeśli chodzi o środki, ich niedobór dodatkowo komplikowała kwestia „własności Trybunału”. Z uwagi na fakt, iż Trybunał był ulokowany w strukturze sądownictwa państwowego, ONZ nie chciała przejąć pełnej odpowiedzialności za jego funkcjonowanie. Jako przykład fatalnego zarządzania i tak ograniczonymi środkami niech służy przykład dostawy energii elektrycznej. Do połowy 2004 roku Trybunał miał ciągle problemy z zaopatrzeniem w prąd. Wynikało to z faktu, iż strona ONZ-owska i rządowa nie mogły dojść do porozumienia, kto ma naprawiać generatory lub płacić za paliwo⁷⁰. Ponadto rzadko Specjalne Panele były w pełni obsadzone. Jako przykład można podać sytuację w okresie od listopada 2001 roku do lipca 2003 roku, gdzie Panel Odwoławczy musiał zawiesić swą działalność ze względu na brak pracowników⁷¹. Należy również pamiętać, z jakimi brakami osobowymi Trybunał się borykał. W szczególności nabór personelu lokalnego był niezwykle ograniczony. W Timorze Wschodnim po zakończeniu walk mieszkało jedynie ok. 100 osób, które miały jakiegokolwiek przeszkolenie prawne⁷².

Sprawę prowadzenia procesów przed sądem komplikowała również niejasna sytuacja prawna. W toku postępowania prowadzonego przed Panelem Odwoławczym podniesiono w orzeczeniu wydanym w sprawie *Armado Dos Santos*, iż zastosowanie norm indonezyjskich jako pomocniczego systemu prawa jest nielegalne,

⁶⁶ Cheah Wui Ling, *Forgiveness and unishment in post-conflict Timor*, "UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs" 2005, Vol. 10, s. 358.

⁶⁷ Tamże.

⁶⁸ Z wystąpienia zastępcy prokuratora w Timorze Wschodnim Nicholasa Koumjiana pt. „Accomplishments and limitations of one hybrid tribunal: experience at East Timor”, 14 października 2004, Haga.

⁶⁹ M. Othman, *Accountability for International Humanitarian Law Violations: The Case of Rwanda and East Timor*, New York 2005, s. 108.

⁷⁰ Sprawa Oskarżyciel przeciwko Victor Manuel Alves, Nr 1/2002, cytowana w rozprawie doktorskiej autorstwa Pádraig McAuliffe pt. *The Contribution of the Serious Crimes Process to the Development of a Rule of Law-Based Court System in East Timor*, wydanej w Centre for Criminal Justice and Human Rights, na Wydziale Prawa National University of Ireland, Cork 2009, s. 325.

⁷¹ D. Cohen, "Hybrid" justice in East Timor..., s. 9.

⁷² S. de Bertodano, *East Timor: trials and tribulations*, [in:] *Internationalized Criminal Courts...*, s. 87.

bowiem Timor został bezprawnie zajęty przez Indonezję, zatem podstawą sądenia winno być prawo portugalskie. Orzeczenie wzbudziło istotne zdziwienie oraz uzasadnione zarzuty⁷³. Decyzja ta podważyła ważność wszelkich czynności prawnych, takich jak zakup mieszkania czy umowy cywilnoprawne, w okresie gdy Timor Wschodni był zajęty przez siły indonezyjskie.

Kolejnym przykładem wątpliwej jakości pracy Prokuratury i Sądu niech będzie postępowanie w sprawie *Francisco Pedro*. W trakcie wstępnego wysłuchania aktu oskarżenia sąd stwierdził, iż akt oskarżenia „made neither legal nor common sense”. W odpowiedzi prokurator wystąpił z nowym aktem oskarżenia. Różnica polegała jedynie na tym, iż dopisał do niego nowego oskarżonego⁷⁴. Wątpliwości również dotyczyły kwestii pomocy prawnej dla oskarżonych. W raporcie *International Centre for Transitional Justice* stwierdzono, że brak odpowiednio przygotowanej obrony obrazuje fakt, iż w toku pierwszych 14 procesów na rzecz oskarżonych nie zeznawał żaden świadek⁷⁵. Przykładem niech będzie sprawa *Los Palos*. W tej sprawie prokurator wniósł odwołanie na rzecz oskarżonego. Wynikało to z faktu, iż adwokat oskarżonego albo nie chciał odwołania, albo o nim zapomniał⁷⁶. Kolejnym problemem, z którym borykał się Trybunał, była kwestia niedostępności najważniejszych podejrzanych. Wynikało to z faktu, iż większość ukryła się w Indonezji. Powszechnie związane z tym odczucie społeczne było takie, że UNTAET, mając pozycję polityczną i środki zmuszające Indonezję do wydania podejrzanych, nic nie zrobił w tym zakresie. W praktyce nie było to możliwe w wyniku porozumienia *Memorandum of Understanding* podpisanego przez rząd Indonezji i UNTAET⁷⁷.

Jednym z celów Trybunału miało być wsparcie procesu odbudowy infrastruktury prawnej Timoru. Lokalni prawnicy i sędziowie dzięki funkcjonowaniu ramię w ramię z sędziami międzynarodowymi mieli okazję zapoznać się z nowoczesnym wymiarem sprawiedliwości⁷⁸. Miano stworzyć podwaliny miejscowego systemu prawnego. Szczytne założenie miało jednak niewielkie znaczenie praktyczne, np. w Prokuraturze na stażach i praktykach w 2002 roku pracowało 12 osób, a w końcowym etapie funkcjonowania umiędzynarodowych struktur zatrudniono 13 praktykantów⁷⁹.

⁷³ Z wystąpienia zastępcy prokuratora w Timorze Wschodnim Nicholasa Koumjiana, dz. cyt.

⁷⁴ S. de Bertodano, dz. cyt., s. 90.

⁷⁵ Sprawa Oskarżyciel przeciwko Francisco Pedro, No. 1/2001, Wyrok z dnia 14 kwietnia 2005. Za: Pádraig McAuliffe, dz. cyt., s. 330.

⁷⁶ *Judicial System Monitoring Programme, Digest of the Jurisprudence of the Special Panels for Serious Crimes*, JSMP Report, Dili, Timor Leste, April 2007, s. 13.

⁷⁷ Sprawa Oskarżyciel przeciwko Los Palos No. 3/2001, Wyrok z dnia 29 czerwca 2001. Za: Pádraig McAuliffe, dz. cyt., s. 55.

⁷⁸ E. Harper, dz. cyt., s. 160.

⁷⁹ Z wystąpienia zastępcy prokuratora w Timorze Wschodnim Nicholasa Koumjiana, dz. cyt.

W odniesieniu do Trybunału nierzadkie są opinie, które podważają sens jego istnienia⁸⁰. Ta negatywna ocena w dużym stopniu obciąża ONZ, która w niewystarczającym stopniu wsparła próby wymierzenia sprawiedliwości na terenie postkonfliktowym⁸¹.

Pozytywnym aspektem funkcjonowania systemu sądownictwa międzynarodowego był fakt, iż przez pewien czas działał dwutorowy system godzenia się z historią (Trybunał i Komisja Pojednania)⁸².

Jednocześnie Timor Wschodni jest jednym z najbiedniejszych krajów na świecie. Znajduje się na 178. miejscu w rankingu przychodów PKB. Lokalny system sprawiedliwości cierpi na szereg niedostatków, zniechęcając ludność lokalną do korzystania z państwowego wymiaru sprawiedliwości⁸³. Ponadto brak przemyślanej obecności międzynarodowej nie pomógł Timorczykom. Obecna sytuacja w państwie daleka jest od stabilizacji. Kraj jest wstrząsany zamieszkami od 2006 roku⁸⁴. Premier José Manuel Ramos-Horta, który miał być szansą na lepsze jutro, został postrzelony w lutym 2009 roku w trakcie wojskowej rebelii. W kraju utrzymuje się misja ONZ-owska UNMIT i wspierająca ONZ wojskowa misja rządu australijskiego International Stabilisation Force (ISF).

Z drugiej strony należy pamiętać, że sama idea trybunałów umieędzynarodowionych jest szczytna i dostarcza pozytywnych przykładów. Sądy w Bośni i Hercegowinie czy też sąd w Sierra Leone są przykładem, że sądownictwo mieszane może być lepszą alternatywą niż sądy typu *ad hoc*, tj. trybunał dla byłej Jugosławii i trybunał dla Rwandy. Niewielkie koszty funkcjonowania oraz bliskość miejsca popełniania zbrodni w korzystny sposób mogą przyczynić się do odbudowy kraju po konflikcie zbrojnym⁸⁵.

Bibliografia

Dokumenty

Konstytucja Timoru Wschodniego, http://www.etan.org/etanpdf/pdf2/cons_tfnen.pdf [02.05.2012]

⁸⁰ M. Hirst, H. Varney, *Justice Abandoned? An Assessment of the Serious Crimes Process in East Timor*, "International Center for Transitional Justice Occasional Papers Series" 2005, s. 24, <http://www.ictj.org/images/content/1/2/121.pdf> [02.05.2011].

⁸¹ Słowa takie wypowiedziała Caitlin Reiger z Judicial System Monitoring Programme. Za S. de Bertodano, dz. cyt., s. 92.

⁸² S. de Bertodano, *Current developments in internationalized courts*, "Journal of International Criminal Justice" 2003, Vol. 1, s. 236.

⁸³ Cheah Wui Ling, dz. cyt., s. 358.

⁸⁴ Na podstawie corocznego raportu Amnesty International, <http://web.amnesty.org/report2006/tmp-summary-eng> [10.08.2006].

⁸⁵ P. Szczerkowski, *W Timorze Wschodnim rządzą maczety i sms-y*, <http://serwisy.gazeta.pl/swiat/1,34260,3443217.html> [09.08.2008].

- Raport z misji Rady Bezpieczeństwa w Jakarcie i Dili z dnia 14 września – UN Doc. S/1999/976. <http://www.jsmp.minihub.org/Resources/1999/SCMission10NB020-03%28e%29.pdf> [02.05.2011]
- Raporty Specjalnego wysłannika ONZ do Timoru Wschodniego: UN Doc. A/54/726-S/2000/59, z dnia 31 stycznia
- Rozporządzenie nr 2000/15: *On the establishment of Panels with exclusive jurisdiction over serious criminal offences*, UNTAET/reg/2000/15, 6 lipca 2000 r. (dostęp: 02.05.2011).
- Rozporządzenie nr 2000/30 wprowadzające przejściowe zasady postępowania karnego (*Transitional Rules of Criminal Procedure*). UNTAET/Reg/2000/30 z 25 września 2000 roku, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/etimor/untaetR/reg200030.pdf> [02.05.2012]
- Rozporządzenie ONZ nr 2001/10 ustanawiające Komisję Poznania, Pojednania i Prawdy w Timorze Wschodnim (*On the Establishment of a Commission for Reception, Truth and Reconciliation in East Timor*), UNTAET/REG/2001/10.
- Rozporządzenie UNTAET nr 2000/30 wprowadzające przejściowe zasady postępowania karnego (*Transitional Rules of Criminal Procedure*), www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/etimor/untaetR/reg200030.pdf [02.05.2011]
- Rozporządzenie UNTAET/Reg/2000/11 z 6 marca 2000 r. dotyczące organizacji sądów w Timorze Wschodnim, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/etimor/untaetR/Reg11.pdf> [02.05.2011]
- Rozporządzenie ustanawiające Specjalne Panele posiadające wyłączną jurysdykcję w stosunku do najpoważniejszych przestępstw (*Regulation on the Establishment of Panels with Exclusive Jurisdiction over Serious Criminal Offences*), 6 czerwiec 2000 r., UNTAET/REG/2000/15. <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/etimor/untaetR/Reg0015E.pdf> [02.05.2012].
- UN Doc S/2005/458, Annex II, Report to Secretary-General of the Commission of Experts to Review the Prosecution of Serious Violations of Human Rights in Timor-Leste (then East Timor) in 1999. Rezolucja S/RES/1244 (1999) z dnia 10 czerwca 1999 na 411 spotkaniu RB ONZ, dostępna na stronie: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement> [02.12.2012]

Orzecznictwo

- Oskarżyciel przeciwko *Victor Manuel Alves*, Nr 1/2002, cytowana w rozprawie doktorskiej autorstwa Pádraig McAuliffe pt. *The Contribution of the Serious Crimes Process to the Development of a Rule of Law-Based Court System in East Timor*, wydanej w Centre for Criminal Justice and Human Rights, na Wydziale Prawa National University of Ireland, Cork 2009

Opracowania

- Abi Saab R., *Humanitarian law and internal conflicts: the evolution of legal concern*, [in:] *Humanitarian law of armed conflict: Challenges ahead – essays in honour of Frits Kalshoven*, ed. A.J.M. Delissen, G.J. Tanja, Dodrecht–Boston–London 1991
- Bertondano S. de, *East Timor: Trials and Tribulations*, [in:] *Internationalized Criminal Courts: Sierra Leone, East Timor, Kosovo and Cambodia*, ed. C.P.R. Romano, J.K. Kleffner, A. Nollkaemper, Oxford 2004
- Cassese A., *International Criminal Law*, Oxford 2003
- Cryer R., Friman H., Robinson D., Wilmshurst E., *An Introduction to International Criminal Law*, Cambridge 2008
- Greenless D., Garran R., *Deliverance: The Inside Story of East Timor's Fight for Freedom*, Sydney 2002

- Kittichaisaree K., *International Criminal Law*, Oxford 2001
- Królikowski M., Wiliński P., Izydorczyk J., *Podstawy prawa karnego międzynarodowego*, Warszawa 2008
- Kuosmanen T., *Bringing justice closer: Hybrid Courts in the Post-Conflict Societies*, Erik Castren Institute Research Reports 22/2007
- Othman M., *Accountability for International Humanitarian Law Violations: The Case of Rwanda and East Timor*, New York 2005
- Internationalized Criminal Courts: Sierra Leone, East Timor, Kosovo, and Cambodia*, Romano C.P.R., Kleffner J.K., Nollkaemper A., Oxford 2004
- Taylor J.G., *Indonesia's Forgotten War: The Hidden History of East Timor*, London 1991. [in:] *IHL: Challenges*, ed. J. Carey, W.V. Dunkap, R.J. Pritchard, New York 2004
- Wojciechowski J., *Kodeks karny. Komentarz i orzecznictwo*, Warszawa 1998
- Zahar A., Sluiter G., *International Criminal Law a critical introduction*, Oxford 2008

Artykuły

- Bartu P., *The Militia, the Military and the People of Bobonaro District, in Guns and Ballot Boxes: East Timor's Vote for Independence*, Monash Papers on Southeast Asia; No. 54, red. V. Kingsbury, Monash Asia Institute 2000
- Chesterman S., *East Timor in Transition: Self-Determination, State-Building and the United Nations*, „International Peacekeeping” 2002, Vol. 9
- Cohen D., *“Hybrid” justice in the East Timor, Sierra Leone, and Cambodia: “Lessons Learned” and prospects for the future*, “Stanford Journal of International Law” 2007, Vol. 61
- Cohen D., *Intended to Fail, The Trials Before the Ad Hoc Human Rights Court in Jakarta*, International Center for Transitional Justice, *Prosecutions case studies series*, August 2003
- Cohen D., *Justice on the cheap revisited: the failure of the Serious Crimes trials in East Timor*, “Asia Pacific Issues” 2007, Vol. 80
- Costi A., *Hybrid Tribunals as a Viable Transitional Justice Mechanism to Combat Impunity in Post-Conflict Situations*, “New Zealand Universities Law Review” 2006, Vol. 22
- Girginov A., *Extradition from Indonesia to East Timor and Serious Crimes Process in East Timor*, “East Timor Law Journal” 2006, Vol. 3
- Katzenstein S., *Hybrid Tribunals: Searching for Justice in East Timor*, “Harvard Human Rights Journal” 2003, Vol. 16
- Ling Ch.W., *Forgiveness and punishment in post-conflict Timor*, “UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs” 2005, Vol. 10
- Nahlik S., *A Brief Outline of International Humanitarian Law*, “International Review of the Red Cross” 1984, Vol. 24
- Raub L., *Positioning hybrid tribunals in international criminal justice*, “New York University Journal of International Law and Politics” 2009, Vol. 41
- Reiger C., Wierda M., *The Serious Crimes Process in Timor-Leste: In Retrospect International Center for Transitional Justice, Prosecutions case studies series*, 2006
- Schlicher M., Flor A., *Historical and political Background to the Conflict in East Timor*, [in:] *New Approaches in International Criminal Justice: Kosovo, East Timor, Sierra Leone and Cambodia*, ed. K. Ambos, M. Othman, Freiburg 2003
- Sissons M., *From One Day to Another: Violation of Women's Reproductive and Sexual Rights in East Timor*, East Timor Human Rights Centre, Melbourne 1997
- Strohmeier H., *Collapse and reconstruction of a judicial system: the United Nations missions in Kosovo and East Timor*, “American Journal of International Law” 2001, Vol. 95

Strony internetowe

- Raport nt funkcjonowania Prokuratury w Timorze Wschodnim – *Office of the Deputy General Prosecutor for Serious Crimes Timor Leste*, Serious Crimes Unit z 30 kwietnia 2008 r., http://socrates.berkeley.edu/~warcrime/Serious%20Crimes%20Unit%20Files/all_documents/SCU%20Updates/SCU%20Update-English%20030%20April%202004.pdf [12.01.2011].
- Amnesty International and JSMP, *Justice for Timor-Leste: The Way Forward*, <http://www.jsmp.minihub.org/Reports/jsmpreports/JSMP%20Conference%20Reports/report-s%28e%29.pdf> [10.08.2012]
- Hirst M., Varney H., *Justice Abandoned? An Assessment of the Serious Crimes Process in East Timor*, „International Center for Transitional Justice Occasional Papers Series”, 2005, s. 24, <http://www.ictj.org/images/content/1/2/121.pdf> [02.05.2011]
- Hirst M., Varney H., *Justice Abandoned? An Assessment of the Serious Crimes Process in Timor-Leste*, <http://es.ictj.org/images/content/1/2/121.pdf> [02.05.2012]
- Judicial System Monitoring Programme, Digest of the Jurisprudence of the Special Panels for Serious Crimes*, JSMP Report, Dili, Timor Leste, kwiecień 2007
- Open Society Initiative and Coalition for International Justice, *Unfulfilled Promises: Achieving Justice for Crimes Against Humanity in East Timor*, 2004 http://pdc.ceu.hu/archive/00005690/01/Unfulfilled_Prom.pdf [02.05.2012]
- Overview of the Timor Leste Justice Sector*, Judicial System Monitoring Programme, 2005
- Perrilo T., Wierda M., *Lessons from the deployment of international judges and prosecutors*, International Centre for Transnational Justice, 2006
- Roth K., Des Forges A., *Justice or Therapy*, Boston Review, July 2002, <http://www.hrw.org/en/news/2002/07/31/justice-or-therapy> [02.05.2011]
- Szczerkowski P., *W Timorze Wschodnim rządzą maczety i sms-y*, <http://serwisy.gazeta.pl/swiat/1,34260,3443217.html> [09.08.2012]
- The future of the Serious Crimes Unit report*, Judicial System Monitoring Program, Dili, Timor Wschodni, styczeń 2004
- Ticehurst R., *The Martens Clause and the Laws of Armed Conflict*, „International Review of the Red Cross”, No. 317, 1997 [artykuł dostępny na stronie: <http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng0.nsf/html/57JNHY>] [02.05.2012]

Internationalized Tribunal in East Timor as an example of a new phenomenon in international judiciary

Abstract

The paper refers to internationalized criminal tribunals and focuses on the Special Panels in East Timor. The Tribunal is an example of a broader issue in international law, namely an individual's responsibility for the crimes committed on behalf of the state. The paper presents historical background of the Tribunal as well as its structure and jurisdiction. The closing paragraph is dedicated to the evaluation of the Tribunal, particularly from "lessons learned" perspective.

Piotr Łubiński

dr praw, adiunkt w Instytucie Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie